

Bir Sosyal Politika Uygulamasının Yarattığı Eşitsizlikler: Kadın Emeği ve Zaman Kullanımı

Özge Sanem ÖZATEŞ GELMEZ*

Öz

Zaman kullanımı araştırmaları, insanların belirli etkinlikler için ne kadar zaman harcadıklarına ilişkin veri sağlar. Söz konusu araştırma tekniği, insanların yaşam kalitesinin artırılması, yoksulluk hesaplamalarında yeni yöntemlerin geliştirilmesi, daha adaletli politika stratejilerinin hazırlanması gibi amaçlarla giderek daha fazla kullanılmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ölçülmesinde de önemli veriler sağlayan zaman kullanımı araştırmaları, özellikle kadınların ücretli çalışmaya ve ücretsiz çalışmaya katılımının boyutlarının ortaya çıkartılabilmesi için son yıllarda başvurulan önemli araştırma teknikleri arasındadır. Bu çalışmada, evde bakım olarak adlandırılan sosyal yardım uygulamasından yararlanan hanelerde gerçekleştirilen zaman kullanımı araştırmasının sonuçları paylaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: kadın emeği, ücretli çalışma, ücretsiz çalışma, zaman kullanımı araştırmaları, evde bakım uygulaması

Time Use Surveys for Assessing Women's Labor: Time Use in Households Benefiting from Home Care Practice

Abstract

Time use surveys provide data on how much time people spend on specific activities. This research technique is increasingly being used for purposes such as increasing the quality of life, developing new methods in poverty calculations, preparing more equitable policy strategies. Time use surveys, which also provides important data in measuring gender equality, are among the important research techniques that has been applied in recent years to reveal the dimensions of women's participation in paid work and unpaid work. In this study, the results of the time use survey conducted at the households benefiting from home care practice as an social aid application, are shared.

Keywords: women's labour, paid work, unpaid work, researches of time use, home care

Giriş

“Zaman, etkinliklerin koşulunu oluşturur” (Julkunen, 1977) ve insanların zamanlarını, farklı etkinlikler arasında nasıl bölüştürdüğünü, hangi türden iş ve etkinlikler için zaman ayırıp, hangileri için ayıramadıklarını araştırmak, “insanların, insansal olanaklarını” (Kuçuradi, 1996) gerçekleştirme ve geliştirme imkanlarını ortaya çıkartmak açısından son derece önemli ipuçları sağlar. En genel tanımıyla insanların, belirli bir zaman aralığında, zamanlarını nasıl kullandıklarını, her bir özel etkinlik için ne kadar zaman ayırdıklarını ortaya çıkartmayı sağlayan araştırmalar olan zaman kullanımı araştırmaları, insanların yaşam koşullarının sınırlarını ve bu koşullardaki mevcut olanaklarını gösteren önemli kaynaklardır.

Marx, *Grundrisse*'de ve *Kapital*'de (1857-58: 212; 1863-83: 717), gerçek özgürlüğün ön koşulunun, ücretli çalışmaya ayrılan zamanın kısaltılması olduğunu, bireyin ve toplumun gelişiminin, doyumunun ve etkinliklerinin çeşitliliğinin, zamandan tasarrufa bağlı olduğunu savunur. Marx'ın emek zamanına ilişkin yaptığı saptamaların, zaman kullanımı araştırmalarının ilk kez 1900'lü yılların başında, işçi sınıfı ailelerinin yaşam koşullarının ortaya çıkartılması amacıyla kullanılmasına önayak olduğu öne sürülebilir. Sanayileşmenin geliştiği dönemlerde istihdamın görünür bir niteliği olan uzun çalışma saatleri karşısında, örgütlü emeğin savunusu için serbest zaman ve ücretli çalışma için ayrılan sürenin görünür kılınması gerektiği vurgulanmış (UNDESA, 2010) ve bu dönemde zaman kullanımı, araştırılmaya değer bir mesele olarak gündeme getirilmiştir.

1900'lü yılların ikinci yarısından itibaren zaman kullanımı araştırmaları, daha geniş çapta kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin 1964 yılında gerek serbest piyasa ekonomisinin gerekse merkezi planlama ekonomisinin hakim olduğu 12 ülkede “Çok Uluslu Karşılaştırmalı Zaman Bütçesi Araştırması” gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmayla, kentleşme ve sanayileşmeden farklı düzeylerde etkilenen kentli ve kırsal nüfusların gündelik etkinliklerinin zamansal dağılımlarının hem ulus bazında hem de uluslararası boyutta incelenmesi amaçlanmıştır.

İlk kullanılmaya başlandığı yıllardan günümüze, zaman kullanımı araştırmaları esas olarak, bireylerin zamanlarını nasıl kullandıklarına, her bir özel etkinlik için ne kadar zaman ayırdıklarına ilişkin nicel veriler sağlamak üzere gerçekleştirilmektedir. Bu temel amacın yanı sıra bir araştırma tekniği olarak zaman kullanımı, özellikle yaşam kalitesinin, refahın, sosyal adaletin ölçülmesi, işsizlik ve yoksulluk gibi sosyal sorunların farklı boyutlarının görünür kılınması amacıyla gerçekleştirilmektedir.

Yoksulluğun göstergelerinden biri olan ve OECD (2013) tarafından gerek işgücü piyasasında gelir karşılığında gerekse ev içi işlerde ücretsiz çalışmaya ayrılan zaman nedeniyle, dinlenme ve serbest zaman etkinlikleri için yeterli zamanın kalmaması olarak tanımlanan zaman yoksulluğunun ölçümü, zaman kullanımı araştırmalarıyla mümkün olabilmektedir. Zaman kullanımı araştırmalarıyla ortaya koyulabilen serbest zaman kullanımı da, yoksulluğun boyutlarına dair önemli ipuçları vermektedir. Ücretli çalışma sürelerinin ya da bakım işlerine ayrılan za-

manın uzun olması nedeniyle, serbest zaman etkinliklerine zaman ayıramayanların yaşadığı yoksulluk ile ücretli çalışmaya katılımı söz konusu olamayan ve bu nedenle serbest zaman kullanımı, iradeleri dışında giderek artan bireylerin yaşadığı yoksulluk, yoksulluğun farklı görünümünü ortaya koymaktadır. Örneğin Birleşik Krallık'ta gerçekleştirilen zaman kullanımı araştırmaları, toplumun bir yandan kendileri için mevcut olan serbest zaman hizmetlerinden yararlanmak için serbest zamana sahip olmayan "bezgin varsılar" ile serbest zaman hizmetlerinin tüketimi için kaynağı olmayan ancak fazlasıyla boş zamanı olan 'yoksullar'dan oluşan ikili bir toplum görünümü çizdiğini ortaya koymuştur (UNDESA, 2010).

Zaman kullanımı araştırmaları ikinci olarak, insanların bir ülkenin yurttaş olmaktan dolayı sahip olmaları beklenen hakların kullanımı yoluyla, insansal olanaklarını geliştirebilmelerinin ölçümü için kullanılmaktadır. Zaman kullanımı araştırmalarıyla sosyal, siyasi ve ekonomik hakların tüm yurttaşlar için ulaşılabilir olmasını sağlayacak politikaların geliştirilmesi, toplu taşıma, içilebilir su, sağlık merkezleri gibi kamu hizmetlerinden yararlanabilme düzeylerinin ortaya çıkartılması için mümkün olabilmektedir. Örneğin, temel kişi haklarından biri olan ve ancak sosyal ve ekonomik hakların tanınması yoluyla korunabilen eğitim hakkına ulaşmak için bir günde harcanan zaman, bu hakkın her bir yurttaş için korunup korunamadığını gösterebilir.

Sosyal bilimlerde yüz yılı aşkın bir süre önce kullanılmaya başlanan zaman kullanımı araştırmaları, pek çok sosyal sorunun ortaya koyulmasında kullanıldığı gibi toplumsal cinsiyet eşitliğinde mevcut durumun saptanması amacıyla da kullanılmaktadır. 1995 yılı Pekin-IV. Dünya Kadınlar Konferansı'nda toplumsal cinsiyet eşitliğinin başarılması için hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde zaman kullanımı verilerinin toplanması gerektiği üzerinde fikir birliğine varılmıştır. Ayrıca Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)'nin 17 numaralı Genel Tavsiye kararında da üye ülkelere, "kadınların hane içi ücretsiz çalışmalarını ölçmek ve değerlendirmek için gerçekleştirilecek araştırmalar desteklenmeli ve cesaretlendirilmeli, zaman kullanımı araştırmalarıyla hem hane içinde hem de iş sahasındaki çalışmalarda harcanan zamanlarla ilgili cinsiyetlere göre ayrıştırarak istatistik toplanmalıdır" tavsiyesinde bulunulmuştur. Günümüzde zaman kullanımı araştırmaları, kadın ve erkeğin ücretli ve ücretsiz çalışmaya ayırdıkları zamanın ortaya çıkartılması ve bu bağlamda üstü örtülen eşitsizliklerin görünür kılınması için son yıllarda giderek daha yaygın kullanılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda yapılan zaman kullanımı araştırmalarıyla ücretli çalışma dışında kalan çalışma türlerinin hesaplanması, gönüllülük çalışmalarının değerlendirilmesi, toplumsal cinsiyet ayrımcılığının bir görünümü olarak cinsiyetçi işbölümünü görünür kılınması, bakım ve ücretsiz ev içi işlerin değerinin ölçülmesi, kadınların iş yükünün ve ekonomik katkısının ortaya çıkartılması mümkün olabilmektedir.

Cinsiyetçi İşbölümünün Sosyal Politika Uygulamalarına Yansıması: Evde Bakım Uygulaması

Üretim ilişkilerinde ortaya çıkan dönüşümle birlikte, kadının kendi emeği üzerindeki tasarruf hakkını elinden alan cinsiyete dayalı işbölümü, kadın emeğinin, erkeğin çalışması karşısında daha değersiz kılınması sonucunu ortaya çıkartmaktadır. Marx ve Engels'in birlikte kaleme aldığı *Alman İdeolojisi'nde* cinsiyet ve yaş farklılıklarından kaynaklanan ve yalnızca fizyolojik temelde ortaya çıkan bir işbölümünün bulunduğu ve söz konusu iş bölümünün, bir insanın başka bir insana köleliğinin ilk biçimini yarattığı vurgusu bulunmaktadır. Dolayısıyla tarihteki ilk sınıfsal çelişki, kadın ile erkek arasındaki evlilikten doğan uzlaşmaz çelişkidir. Engels, *Ailenin, Devletin ve Özel Mülkiyet'in Kökeni'nde* cinsiyetçi işbölümünü, kadının erkeğe tabiiyetinin doğal değil, tarihsel bir olay olduğunu, üretim ilişkilerindeki değişimle birlikte ortaya çıkan değişim değerine sahip metaların varlığıyla, bir başka deyişle özel mülkiyetle geliştiği vurgusu ile değerlendirmiştir (Marx ve Engels, 1845-46: 35; Engels, 1884: 64).

Günümüzde kapitalizme eklenilen ataerki, aile üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamayı ve bakımını gerçekleştirmeyi sağlayan işlerin kadınlar tarafından yapılması beklentisinin korunmasını ve pratikte de bu işlerin sistematik olarak kadınlar tarafından yapılmasını olağanlaştıran cinsiyetçi işbölümünün kabul ve yargılarını kullanır. Böylece bir yandan ev içi işler, kadının doğasına uygun olduğu kabulüyle, ondan yapılması beklenen değersiz işler olarak görülür ve kadın emeğinin, erkek emeğinden hep daha aşağı olduğu yansımaları korunur. Diğer yandan ise kapitalist sistemde, devletin kamusal bakım hizmetlerindeki sorumluluğu yok sayılarak, bakım işleri, ev içinde gerçekleştirilmesi gereken işler olarak kadınların omuzlarına yüklenmek suretiyle, çocukların, yaşlı, hasta ve engelli aile üyelerinin bakımının kadının ev içindeki görünmeyen emeğiyle gerçekleştirilmesi norm haline getirilir.

Kadına yönelik beklentilerin, geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında biçimlendirildiği ve kadının, öncelikli görevinin giderek daha çok, ev ve aileyle sınırlandırıldığı Türkiye'de, 2006 yılında uygulamaya koyulan evde bakım uygulaması da, bakımın mümkün olduğunca ev içinde, kadınlar tarafından yapılması gerektiğine ilişkin örtük kabulün politika uygulamalarına yansıması olarak değerlendirilebilir. Halihazırda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen evde bakım uygulaması, yalnızca yoksul ve ağır engelli olduğunu belgelendirebilen bakım gereksinimi içindeki engelli bireylerin, kendi aile üyeleri tarafından ev içinde bakılmasını gerektirmektedir. Uygulamadan yararlanan hanelere, bakım gereksinimi içindeki ağır engelli bireylerin masraflarını karşılamak üzere, bir aylık net asgari ücret tutarında ödeme yapılmaktadır. Böylece evde bakım uygulamasıyla, engelli bireylerin bakım ihtiyacının karşılanması, bütünüyle ailelere, aile içinde ise kadına devredilmektedir. Evde bakım uygulaması, engelli bireyin yedi gün, yirmi dört saat içindeki

tüm bakım ihtiyaçlarının, en az sekiz saat süresince kendisiyle bir arada bulunarak karşılanmasını gerektirmektedir. Böylece evde bakım uygulaması, engelli bireylerin bakımlarının çoğunlukla akrabaları tarafından ev içinde karşılanması gerekliliğini beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla söz konusu sosyal politika uygulaması, bir yandan cinsiyetçi işbölümünü sürdürmekte diğer yandan bakımı, sosyal haklar ile korunacak temel bir kişi hakkı olmaktan çıkartarak, bu alanda sunulabilecek kamusal hizmetleri, nakdi yardımlara indirgemektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, evde bakım uygulamasından yararlanan 354 hanede, 2013 yılında Türkiye’de ilk kez gerçekleştirilen zaman kullanımı araştırmasının sonuçları paylaşılmaktadır. Ağır engelli bireylere evde bakım verenlerin zaman kullanımalarını ölçmeyi amaçlayan bu çalışma sırasında bakım veren kişilerin tamamının kadın olduğu görülmüştür. Bu nedenle, bakım veren kadınların yanı sıra aynı hanede yaşayan, 18 yaşını doldurmuş, sağlıklı erkek hane üyelerinden de zaman kullanımı verileri toplanmıştır. Buradan hareketle, kadınlar ile erkekler arasında zaman kullanımları açısından birtakım farklılıklar olduğunu tespit etmek mümkün olmuştur.

Araştırmanın evrenini, Ankara ilinin 2673 hane ile evde bakım uygulamasından en çok yararlanan ilçesi olan Mamak’ta evde bakım uygulamasından yararlanan haneler oluşturmaktadır. Örneklem büyüklüğü yüzde 95 güvenilirlik aralığında, 336 olarak belirlenmiş, seçilen örneklemin yüzde 20’si cevapsızlık olasılığı olarak örneklem sayısına eklenmiş ve toplam 403 haneye ulaşılması planlanmıştır. Evde bakım uygulamasından yararlanan hanelerin, mahalle bazında sıralandığı listede yer alan (2673/403) her 7 haneden birinin örnekleme dahil edildiği sistematik örnekleme tekniği ile belirlenen hanelerin 354’ünde zaman kullanımı araştırması gerçekleştirilmiş, bakım veren 354 kadın ve aynı hanede yaşayan 238 erkek için zaman kullanımı verileri toplanmıştır.

Evde bakım uygulamasından yararlanan hanelerde gerçekleştirilen zaman kullanımı araştırmasında kullanılan anketler, ICATUS, EUROSTAT ve TÜİK tarafından önerilen günlük etkinlik sınıflandırmalarından yararlanılarak hazırlanmıştır. Zaman kullanımı anketlerinde günlük etkinlik grupları çalışma türlerine göre; ücretli çalışma, ücretsiz çalışma ile kişisel bakım, ilgi ve gelişim etkinlikleri olarak üç ana gruba ayrılmıştır. Zaman kullanımı anketlerinin uygulanması için öncelikle araştırmanın altı ayda tamamlanması planlandığı için hanelere tesağüfi olarak 1 ile 6 arasında bir sayısı atanarak, uygulama ayı, ardından belirlenen haneye 1 ile 4 arasında sıra numarası verilerek uygulama haftası saptanmış, son olarak uygulama günü için hanelere 1 ile 2 arasında sıra numarası verilerek uygulama yapılacak günler atanmıştır.

Zaman kullanımı anketleriyle elde edilen veriler için analiz birimi, farklı etkinlik kategorilerinde yalnızca ortalama zaman kullanımı düzeylerinin değeren-

dirilmesi amacıyla kişi-zaman birim düzeyi olarak belirlenmiştir. Zaman birimi, hafta içi ve hafta sonu ayrımı yapılmaksızın haftanın 7 günü için tek bir grupta analiz edilmiştir. Böylece katılımcıların belirli bir etkinlik için harcadığı ortalama zamanın bulunması amaçlanmıştır. Araştırmada bir günde bireylerin gerçekleştirdiği her bir etkinliğin mutlak saatini ortaya çıkartabilmek için cinsiyet, sınıflandırma değişkeni olarak, etkinlikler ise analiz değişkeni olarak saptanmıştır.

Bulgular

Evde bakım uygulamasından yararlanan hanelerde gerçekleştirilen araştırma-ya katılan kadın ve erkeklere ilişkin sosyo-demografik bulgular Tablo 1'de görülmektedir. Buna göre, araştırmaya katılan kadınların da (yüzde 71.5), erkeklerin de (yüzde 70.2) çoğunluğu 40-49 yaş aralığındadır. Hem kadınların (yüzde 77.1) hem erkeklerin (yüzde 89.5) tamamına yakını evli ve eşi ile birlikte yaşamaktadır. Yine gerek kadınların (yüzde 55.6) gerekse erkeklerin (yüzde 49.2) büyük bölümü ilkökul mezunudur.

Tablo 1. Katılımcıların Yaş, Medeni Durum ve Eğitim Durumu

		Cinsiyet	
		Kadın	Erkek
Yaş	18-39	101	71
	40-89	253	167
Medeni durum	Bekar	19	18
	Evli-birlikte	273	213
	Evli-ayrı	11	0
	Boşanmış	20	07
	Eşi ölmüş	31	0
Eğitim durumu	Hiçbir okul bitirmemiş/ Okur yazar değil	84	07
	İlkökul	197	117
	Ortaokul	37	44
	Lise	26	58
	Yükseköğretim	10	12
	Toplam	354	238

Araştırmanın örnekleme dahil olan hanelerde, ağır engeli bulunan aile üyesine bakım verenlerin tamamı kadındır. Ayrıca bakım veren kadınlar, çoğunlukla (yüzde 49,7) ağır engeli olan çocuklarının bakım ihtiyaçları nedeniyle evde bakım uygulamasından yararlanmaktadır (Tablo 2).

Tablo 2. Katılımcıların Bakım Veren Kişi Olma Durumları ile Evde Bakım Uygulamasından Yararlanan Engelli Bireye Yakınlık Derecesi

		Cinsiyet	
		Kadın	Erkek
Bakım veren	Evet	354	0
	Hayır	0	238
Yakınlık derecesi	Annesi/Babası	176	130
	Kızı/Oğlu	41	55
	Eşi	64	07
	Gelini/Damadı	40	17
	Kardeşi	12	16
	Diğer	21	13
Toplam		354	238

Gerçekleştirilen zaman kullanımı araştırması, evde bakım uygulamasından yararlanan hanelerde, ağır engeli bulunan aile üyelerine bakım veren kadınların, 24 saatlerinin oldukça büyük bir bölümünü, karşılığı ödenmeyen çalışma için harcadığını, buna karşın aynı hanede yaşayan erkeklerin ise bir günde en fazla zamanı, kişisel bakım, ilgi ve gelişim etkinlikleri için ayırdığını ortaya çıkartmıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Çalışma Türüne ve Cinsiyete Göre Günlük Ortalama Zaman Kullanım Süreleri

	Cinsiyet	
	Kadın	Erkek
Kişisel bakım, ilgi ve gelişim etkinlikleri	06:45	15:20
Ücretsiz çalışma	17:11	04:26
Ücretli çalışma	00:04	04:14
Toplam	24:00	24:00

Ücretsiz Çalışmaya Ayrılan Zaman

Yapılan araştırmada, evde bakım uygulamasından yararlanan hanelerde bakım veren kadınların, bir günde ortalama 17 saat 11 dakikayı ücretsiz çalışma için ayırdıkları ortaya çıkmıştır. Ücretsiz çalışma kapsamında kadınlar bir günde 5 saat 59 dakikayı temizlik, yemek, alışveriş gibi ev işlerine harcamaktadır. Kadınlar, söz konusu ev işlerinden en fazla zamanı ise 1 saat 51 dakikayla yemek yapma, sofraya kurma, kaldırma gibi hanehalkının beslenme ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik işler için harcamaktadırlar. Araştırmaya katılan kadınlar, 11 saat 12 dakikayı ise ağır engelli aile bireylerinin bakımı ile engelli olmayan çocuk ve yetişkinlerin bakımına ayırmaktadırlar. Söz konusu bakım zamanında en fazla payı, 8 saat 11 dakika ile ağır engelli bireylerin bakımı almaktadır.

Araştırmaya katılan erkeklerin ise ücretsiz çalışmaya bir günde ortalama 4 saat 26 dakika ayırdıkları ortaya çıkmıştır. Ücretsiz çalışma kapsamında erkekler, 2 saat 1 dakikayı ev işlerine ayırmaktadırlar. Erkekler, ev işleri arasında en fazla zamanı 1 saat 8 dakikayla evin bütçesinin yapılmasına ve alışverişe ayırmaktadır. Araştırmaya katılan erkekler, ücretsiz bakım işlerine ise bir günde 2 saat 13 dakika zaman harcamaktadır. Kadınların ayırdığı zamanın çok az bir bölümünü ayırmakla birlikte, erkekler de kadınlar gibi en fazla bakım zamanını, 1 saat 34 dakika ile ağır engelli bireylerin bakımı için ayırmaktadır. Araştırmaya katılan erkekler, kadınlardan farklı olarak, günde 12 dakikalık bir zamanı ise ücret almaksızın yaptıkları gönüllü etkinlikler için ayırmaktadırlar.

TÜİK (2016) tarafından Türkiye genelinde yapılan zaman kullanımı araştırmasında ise kadınların ücretsiz hanehalkı ve aile bakımına 4 saat 17 dakika, erkeklerin ise aynı etkinlikler için bir günde 51 dakika zaman ayırdıkları ortaya konulmuştur. Cinsiyetçi işbölümünü, zaman kullanımları üzerinden görünür kılan bu önemli farkın, evde bakım uygulamasından yararlanan hanelerde yaklaşık dört

kat daha fazla olduğuna, bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen zaman kullanımı araştırması sonucunda ulaşılmıştır.

Ücretli Çalışmaya Ayrılan Zaman

Evde bakım uygulamasından yararlanan hanelerde bakım veren kadınların neredeyse tamamına yakını (yaklaşık olarak yüzde 97,2'sinin) ücretli çalışmaya katılmamakta, çalışan kadınların tamamı ise kısmi zamanlı çalışmaktadır (Tablo 4). Buna karşılık erkeklerin yüzde 16'sı emekli olmamakla birlikte ücretli çalışmaya katılmamakta, çalışan erkeklerin yüzde 88.2'si tam zamanlı çalışmaktadır.

Tablo 4. Katılımcıların Ücretli Çalışma Durumu, Biçimi ve Çalışmama Nedenleri

		Cinsiyet	
		Kadın	Erkek
Ücretli çalışma durumu	Çalışıyor	10	121
	Çalışmıyor	344	117
Ücretli çalışma biçimi	Tam zamanlı	0	93
	Kısmi zamanlı	10	28
Çalışmama nedeni	Bakım verme	256	0
	Yaşlılık/hastalık	14	0
	İş arama/bulamama	06	24
	Emeklilik	02	79
	Diğer	66	14
Toplam		354	238

Evde bakım uygulamasından yararlanan hanelerde, erkeklerin ortalama 4 saat 14 dakikalık ücretli çalışma zamanlarına karşılık, kadınlar ortalama 4 dakikayı ücretli çalışmaya ayırmaktadırlar. Zaman kullanımı araştırmasının ortaya çıkarttığı üzere, kadınlar ücretli çalışmaya zaman ayıramamaktadırlar. Araştırmaya katılan 354 kadından 344'ü halihazırda ücretli bir işte çalışmadığını ifade ederken, bu kadınlardan yalnızca 2'si emekli olduğu için çalışmadığını belirtmiştir. Buna karşılık araştırmaya katılan 238 erkekten çalışmadığını belirten 117 erkeğin 86'sı emekli olduğunu ifade etmiştir. Gelir getirici bir işte çalışmadığını belirten kadınların 256'sı, bakım veriyor oldukları için çalışmadıklarını söylerken, araştırmaya katılan erkeklerin hepsi bakım ihtiyacının karşılanması zorunluluğunun kendileri açısından ücretli çalışmanın önünde bir engel olmadığını ifade etmiştir. Dolayısıyla araştırmaya dahil olan hanelerde bakım yükünün, erkeklerin ücretli çalışmaya katılımın önünde bir engel oluşturmadığı, buna karşın, kadınların ücretli çalışmayı yarıda bırakmalarına ya da hiç katılmamalarına sebep olduğu söylenebilir.

TÜİK (2016) tarafından gerçekleştirilen zaman kullanımı araştırmasına göre, Türkiye genelinde ücretli çalışmaya, kadınlar 1 saat 9 dakika, erkekler ise 3 saat

58 dakika zaman ayırmaktadır. Türkiye genelinde kadın istihdam oranlarının düşük olması¹, kadınların daha çok enformel sektörde, ücretsiz aile işçisi olarak, güvencesiz, kısmi zamanlı işlerde çalışması, ücretli çalışma bağlamında kadın ile erkek arasında ortaya çıkan zaman kullanımı farkını açıklamaktadır. TÜİK tarafından Türkiye geneli için ortaya çıkartılan bu sonuçlarda, erkekler, kadınlardan 2 saat 49 dakika fazla zamanı ücretli çalışmaya ayırdıkları görülmektedir.

Bu çalışma kapsamında, evde bakım uygulamasından yararlanan hanelerde gerçekleştirilen araştırma ise ücretli çalışmaya erkeğin, kadından 4 saat 10 dakika daha fazla ücretli zaman ayırdığını ortaya çıkartmıştır. Türkiye genelinde ortaya çıkan sonuçlardan yaklaşık iki kat daha fazla olan bu fark, ev içinde ağır engelli bir aile üyesinin bakımının, kadınların ücretli çalışmaya zaman ayıramamalarını sonucunu beraberinde getirdiğini göstermektedir.

KEİG (2013) tarafından Türkiye genelinde yapılan araştırma, kadınların, ücretli çalışmaya ev işleri ve bakım yükü nedeniyle katılamadıklarını ortaya koymuştur. Bakımı ev içinde gerçekleştirilmek zorunda kalınan ağır engelli bir aile üyesinin varlığı ise kadının ücretli çalışması karşısında ortaya çıkan bakım yükü engelini çok daha büyük olmasına sebep olmaktadır.

Kişisel Bakım, İlgî ve Gelişim Etkinliklerine Ayrılan Zaman

Evde bakım uygulaması, uygulamadan yararlanan hanelerde bakım veren kadınların, geniş zaman aralıklarını ağır engelli bireylerin bakım gereksinimlerinin karşılanması için ayırmalarını beraberinde getirmektedir. Evde bakımdan yararlanan hanelerde kişisel bakım, ilgi ve gelişim etkinliklerine erkekler, 15 saat 20 dakika zaman ayırırken, kadınlar ise yalnızca 6 saat 45 dakika ayırmaktadır. TÜİK (2016) tarafından gerçekleştirilen zaman kullanımı araştırmasında ise kişisel bakım, ilgi, gelişim etkinlikleri için ülke genelinde kadınların 17 saat 43 dakika, erkeklerin ise 18 saat 31 dakika zaman ayırdıkları ortaya koyulmuştur.

TÜİK tarafından yapılan zaman kullanımı araştırmasında ortaya çıkan; kişisel bakım, ilgi ve gelişim etkinliklerine ayrılan ortalama zaman kullanımı ile evde bakımdan yararlanan hanelerde söz konusu etkinlikler için ayrılan zaman arasında büyük bir fark bulunmaktadır. Ancak bu fark, bakım veren kadınların zaman kullanımı açısından çok daha büyüktür. Kişisel bakım, ilgi ve gelişim etkinlikleri arasında yer alan uyku için Türkiye genelinde kadınlar 8 saat 52 dakika, erkekler 8 saat 44 dakika zaman ayırmaktadır. Benzer biçimde bakım uygulamasından yararlanan hanelerde, erkeklerin uykuya ayırdıkları zaman da 8 saat 12 dakikadır. Ancak uygulamadan yararlanan hanelerde bakım veren kadınlar günde yalnızca 3 saat 41 dakika uykuya zaman ayırabilmektedir. Kişisel bakım, ilgi ve gelişim etkinlikleri arasında yer alan bir başka etkinlik olan sosyal yaşam için Türkiye

¹ TÜİK (2016) istatistiklerine göre 2016 yılı itibarıyla Türkiye'de 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus içerisinde kadınların istihdam oranı yüzde 27,5, erkeklerin istihdam oranı yüzde 65'dir.

geninde kadınlar 1 saat 54 dakika, erkekler ise 1 saat 46 dakika ayırmaktadırlar. Evde bakım uygulamasından yararlanan hanelerde erkeklerin sosyal yaşama ayırdıkları zaman, 1 saat 23 dakika ile Türkiye geneliyle benzerlik gösterirken, bakım veren kadınlar için bu fark oldukça artmaktadır. Zira bakım veren kadınlar, günde ortalama yalnızca 29 dakika sosyal yaşam için zaman ayırabilmektedir.

Sonuç

Zaman kullanımı araştırmaları, toplumsal refahın ve sosyal adaletin ölçülerek yoksulluk, sosyal dışlanma, işsizlik gibi sosyal sorunların farklı boyutlarının görünür kılınması için kullanılabilir. Ayrıca gönüllülük çalışmalarının değerlendirilmesi, sosyal, siyasi ve ekonomik hakların tüm yurttaşlar için ulaşılabilir olmasını sağlayacak politikaların geliştirilmesi için de zaman kullanımı araştırmaları kullanılmaktadır. Ancak zaman kullanımı araştırmaları günümüzde özellikle, toplumsal cinsiyet ayrımcılığının görünür kılınması, kadınların kamusal yaşama katılımının değerlendirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ortadan kaldıracak politikaların geliştirilmesi için önemli veriler sunabilecek araştırma teknikleri arasında yerini almıştır.

Bu çalışmada zaman kullanımı araştırması yürütülmüş; evde bakım uygulamasından yararlanan hanelerde bakım veren kadınlar ile aynı hanede yaşayan erkeklerin ücretsiz çalışma, ücretli çalışma ile kişisel bakım, ilgi ve gelişim etkinlikleri için ayırdıkları zamanın ortaya çıkartılabilmesi amaçlanmıştır. Elde edilen zaman kullanımı verileri, evde bakım uygulamasından yararlanan hanelerde bakım veren kadınlar ile erkekler arasında çok ciddi zaman kullanımı farkları olduğunu göstermiştir. Yapılan araştırmada bakım yükünün, kadının ücretli çalışma ile kişisel bakım, ilgi ve gelişim etkinliklerine ayırdığı zamanı oldukça kısıtladığı görülmüştür. Dolayısıyla bu çalışmada zaman kullanımı araştırması, evde bakım uygulamasının niteliğine ilişkin bir sorgulama yapılmasını mümkün kılmıştır. Özetle araştırma, evde bakım uygulamasının, bakım yükünün kadınlar açısından gelir getirici işlere katılımlarını ve kendilerine zaman ayırmalarını engellemeyecek biçimde düzenlenmesi gerekliliğini ortaya çıkartmıştır.

Kaynakça

- Engels, F. (1884) Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni. (çev. K. Somer), İstanbul: Eriş Yayınları. (2003).
- Julkunen, R. (1977) "A Contribution to the Categories of Social Time and the Economy of Time", Acta Sociologia, 20, 1, 5-24.
- Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi (2013) Türkiye'de Kadın Emeği ve İstihdamına Yönelik Politikalar: Kadın Emeği ve İstihdamına Dair Politika ve Faaliyetlerin 12 İlde Değerlendirilmesi, İstanbul: KEİG.
- Kuçuradi, İ. (1996) Felsefe ve İnsan Hakları, İnsan Haklarının Felsefi Temelleri, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.
- Marx, K. (1857-58). Grundrisse: Ekonomi Politikin Eleştirisi için Ön Çalışma (1.basım). (çev. S. Nişanyan,), İstanbul: Birikim Yayınları. (2008).
- Marx, K. (1863-83). Kapital, III. Cilt: Ekonomi Politikin Eleştirisi (2.basım). (çev. A. Bilgi). İstanbul: Eriş Yayınları.

(2004).

Marx, K. ve Engels, F. (1845-46) Alman İdeolojisi- Feuerbach, Materyalist ve İdealist Anlayışların Karşıtlığı (çev. S. Belli ve A. Kardam), Ankara: Eriş Yayınları. (2003).

Organization for Economic Co-operation and Development. (2013) Gender Differences in Well-Being: Can Women and Men Have It All? in How's Life? 2013: Measuring Well-Being. <http://www.oecdilibrary.org/docserver/download/3013071ec008.pdf?expires=1412925913&id=id&accname=ocid43023557&checksum=071C04C178D49976E1C8049B0A22A3F6> (29.06.2014).

Türkiye İstatistik Kurumu (2016) Zaman Kullanımı İstatistikleri 2014-2015, Ankara: TÜİK.

United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2005) Guide to Producing Statistics on Time Use Measuring Paid and Unpaid Work. http://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesF/SeriesF_93e.pdf (16.02.2012).

United Nations Department of Economics and Social Affairs. (2010) The World's Women 2010. <http://unstats.un.org/unsd/demographic/products/Worldswomen/WW2010pub.htm> (10.12.2011).

